

Από την “κοινωνία της γνώσης” στην γνώση της κοινωνίας

Αναδημοσίευση από τον ιστότοπο του ελευθεριακού περιοδικού Ευτοπία

Την περίοδο που διανύουμε, η οποία όλο και περισσότερο χαρακτηρίζεται από τη χιονοστιβάδα του καπιταλισμού που παρασύρει στο διάβα της συλλογικές αναφορές στέλνοντας την ιστορία των αγώνων για την κοινωνική χειραφέτηση στα αζήτητα, κάθε προσπάθεια ανασύνθεσης στην πολιτική διεργασία έρχεται αναπόφευκτα σε επαφή με το ζήτημα της εκπαίδευσης και της παιδείας. Είναι ζήτημα κομβικό σ' ότι αφορά την αναπαραγωγή των παντός είδους σχέσεων στο καθημερινό εργαστήριο της ζωής, ενώ από την άλλη ο αξιακός-πολιτισμικός παράγοντας που το εκθέτει ως κοινωνικό παράδειγμα, αφορά το μετασχηματισμό σε σφαίρες ελευθερίας και αυτονομίας. Η απογύμνωση της πολιτικής δράσης από ζητήματα καθημερινής σημασίας που τόσο πολύ τονίζονται από τις σχεδόν καθιερωμένες σχολές του «τρόπου ζωής» (lifestyle) επιφέρει ένα τραγικό αδιέξοδο, αφού κάθε προσπάθεια χειραφέτησης συναντά τον ακατέργαστο κι ακαλλιέργητο εαυτό της. Μια προσπάθεια κοντολογίς που επιδιώκει να συνολικοποιεί το κοινωνικό ζήτημα, αυτονόητα, έρχεται σε επαφή με τις πιο «δύσκολες» πλευρές της, αυτές του καθημερινού και της ρουτίνας.

Από την άλλη οι αλληπάλληλες μεταρρυθμίσεις στο θεσμό της εκπαίδευσης που έχουν στόχο τους τη στρατολόγηση γενιτσάρων, καταναλωτών και ευέλικτων εργαζομένων, για την ολοκλήρωση της ουτοπίας του συστήματος, έχουν στο οπλοστάσιό τους ένα χυδαίο παιδοκεντρισμό. Περιυλιγόντας με ρητορείες το δούρειο ίππο που επεμβαίνει σε κάθε τι που δεν εντάσσεται στην Αγορά και ξεμπερδεύοντας με τον «αναχρονισμό» και τον «συγκεντρωτισμό», εγκαινιάζουν και μια νέα Βαβυλωνία σύγχυσης νοημάτων κλείνοντας πονηρά το μάτι σε μια φιλελευθερο-ελευθεριάζουσα ηθική. Όπως θα έλεγε με άλλα λόγια και ο Ζαν-Κλον Μισεά στο πόνημα του Η Εκπαίδευση της Αμάθειας, ότι σήμερα δεν φτάνει να λέμε για το «τι κόσμος θα παραδώσουμε στα παιδιά μας» αλλά «σε τι είδους παιδιά θα παραδώσουμε αυτόν τον κόσμο», το κοινωνικό ζήτημα που είναι επιμερισμένο στις ανεξάντλητες όψεις του, οφείλει να ανασυντίθεται και να παρεμβαίνει στο μέλλον από το χρόνο του παρόντος.

Η ελευθεριακή προσέγγιση της παιδείας και του οργανωτικού της καθρέφτη που είναι η εκπαίδευση, καθορίζει με κάποιο μέτρο -που μόνο κοινωνικά δοκιμάζεται- τη διεύρυνση των δημιουργικών δυνατοτήτων αυτοδιεύθυνσης. Μια απόπειρα μέσα σε άλλες, όχι παραγωγής θέσεων σε μια καλύβα για ένα αδειανό πουκάμισο, αλλά μια προσπάθεια για την ανάδειξη μιας εν δυνάμει συνολικής δυνατότητας, θα καταβάλει περιληπτικά κι ίσως περιεκτικά το παρακάτω κείμενο.

Η ελευθεριακή εκπαίδευση και το γιατί

Ελευθερία και παιδεία είναι αδιαχώριστες ως ζωντανές κοινωνικές δυναμικές. Η παιδεία έχει ως προϋπόθεση τη διαρκή ελευθερία στην αναζήτηση, στην έρευνα, στην δοκιμασία, στον πειραματισμό, ενώ η ελευθερία εξαρτάται από τη διεύρυνση των πεδίων της γνώσης προς όφελος της κοινωνίας και της σχέσης Φύσης και Ανθρώπου. Η εκπαίδευση, μια συντηρητική διαδικασία εκμάθησης της συσσωρευμένης γνώσης και κοινωνικής εμπειρίας είναι απαραίτητη για την απόκτηση γνώσεων που δεν χρειάζεται εκ νέου να ανακαλυφθούν. Είναι όμως, μια περιοριστική διαδικασία εκμάθησης και προώθησης των δυνατοτήτων και κλίσεων του ατόμου η οποία οφείλει διαρκώς να ακολουθά τις νέες ανακαλύψεις ελευθερίας στην κοινότητα.

Η εκπαίδευση της αλληλεγγύης υπερβαίνει το εξουσιαστικό σχολείο και τις όποιες αντίστοιχες δομές, αφού θέτει ως βάση της την ισότητα μεταξύ των εμπλεκόμενων: μαθητών, δασκάλων και κοινωνίας. Η αυτοδιαχείριση εκπαιδευτικών θεσμίσεων, πραγματοποιείται από τις ελεύθερες και με δημοκρατικές δομές κοινότητες, με στόχους την προαγωγή της ελευθερίας της σκέψης, της

ελευθερίας επιλογής μορφωτικών πεδίων και διαρκούς αναμόρφωσής τους αντίστοιχα με τις κυρίαρχες κοινωνικές ανάγκες της επιβίωσης και της παραγωγής αγαθών αλλά και με κριτήριο αυτό της τέχνης ως υπέρβασης της καθημερινότητας και της διεύρυνσης τηςσχόλης. Όλη αυτή η κοινωνική διεργασία κρίνεται ως μια διαρκής πορεία αναζήτησης της ελευθερίας και εξήγησης της πραγματικότητας που διαρκώς επανακαθορίζεται. Είναι η πανάκεια, ώστε η ισότητα στα υλικά αγαθά και στις αποφάσεις να αποκτήσει ένα νόημα τελειοποίησής της.

Η γνώση και η εκπαίδευση είναι κομμάτια αναπόσπαστα της ζωής. Μέσω αυτών μπορούμε να επιβιώσουμε, να εμπλουτίσουμε τη ζωή μας και να αναπτύξουμε τον χώρο-χρόνο ελευθερίας με στόχο την απόλαυση, τη χαρά και την ανακάλυψη γνώσεων που απελευθερώνουν διαρκώς τον άνθρωπο από την αναγκαστική εργασία.

Η ελευθεριακή εκπαίδευση δεν μπορεί να είναι η εφαρμογή της επιπόνησης κάποιου ιθύνοντος νου αλλά η ίδια η πραγμάτωση της επιθυμίας ανθρώπων να απαλλαχθούν κατ' αρχήν από τα δεσμά της καταπίεσης και της ανισότητας που βιώνουν και να γευτούν το όνειρο μιας μάθησης που αποτελεί πραγματική τους ανάγκη. Είναι έργο του ίδιου του τμήματος των καταπιεσμένων που θέλουν όχι μόνο για λογαριασμό των παιδιών αλλά και των ίδιων, να γεύονται τη γνώση, να βελτιώνουν τη ζωή τους, να νέμονται εξίσου τα υλικά αγαθά, να συνεργάζονται και να συναποφασίζουν για την κοινωνική ευημερία.

Το ελευθεριακό σχολείο, στις όποιες του εκδοχές, είναι ένα σύνολο σχέσεων, κυρίως, που τείνει να εφάπτεται με τους χώρους της εργασίας και της παραγωγής δίνοντάς τους ηθική υπόσταση και νόημα δημιουργίας, που συνδέεται με την οικογένεια για την εξέλιξή της σε κύτταρο που προστατεύει τις ελευθερίες των μελών της, που παρεμβαίνει στη γειτονιά με την έννοια της συμμετοχής στην οργάνωση και προγραμματισμό της ικανοποίησης των αναγκών της, που δίνει τον απαραίτητο τόνο στον τρόπο απόδοσης της δικαιοσύνης καθιστώντας τον, χώρο μάθησης στην πράξη της ισότητας μέσα από τη διαφορά. Είναι ένα σχολείο ενάντια στην αδικία που μαθαίνεις το δίκαιο, εν λόγω και έργω, είναι ένα σχολείο ενάντια στην ιεραρχία που μαθαίνεις στην ισότητα, είναι ένα σχολείο ενάντια στον ανταγωνισμό που μαθαίνεις στην αλληλεγγύη.

Η ελευθερία προϋποθέτει μια δεοντολογία ζωής που ανανεώνεται στην πράξη για την ισότητα όλων μεταξύ τους. Έτσι η δημιουργία και αναδημιουργία νόμων (του ρήματος νέμομαι=μοιράζομαι) γίνεται μια διαδικασία σε μια οριζόντια σύνθεση ανθρώπων που χωρίς διακρίσεις αποφασίζουν, προγραμματίζουν και εφαρμόζουν στην εκπαίδευση. Είναι ένα «δύσκολο» σχολείο αφού η ανάληψη ευθύνης είναι κυρίαρχη στους στόχους του.

Απέναντι στην ισότητα ενώπιον της εξουσίας και των κατεστημένων νόμων της, η ισότητα μεταξύ όλων όσων εμπλέκονται στην όποια μορφής εκπαίδευση, ανεξαρτήτου ηλικίας, φύλου, φυλής, γλώσσας καθώς και άλλων διαφορών που δυνητικά αποτελούν το υλικό για την ανάδειξη προνομίων στο σύστημα, υπάρχει ο αντίποδας της συνεργασίας. Η δημοκρατική συνεργασία των μελών αντικαθιστά τον ανταγωνισμό με διάφορες μορφές συνεργασίας. Έτσι το ψεύδος για την κοινωνική ισορροπία ή το κοινωνικό συμβόλαιο με στόχο τη λείανση των διαφορών φέροντας ως αναγκαία συνθήκη την ύπαρξη και τη διαίωνηση της ύπαρξης μιας ηγετικής ομάδας και τάξης, καθαιρείται για λογαριασμό μιας επαναστατικής εξισωτικής ανάγκης.

Ενάντια στην ανισότητα των ίσων, η ισότητα των «άνισων» ολοένα και περισσότερο μέσα στο χρόνο και στο χώρο κατοχυρώνει τη διεκδίκηση των κοινωνικών μας δυνατοτήτων να ξεπερνάμε τις αξιολογικές κλίμακες, τις μηχανιστικές αναγωγές που έχουν διαιρέσει την κοινωνία στους «πάνω» και στους «κάτω». Απέναντι στην ανοχή που προκαλεί νέους πόλους και

ανταγωνισμούς, η κατανόηση του διαφορετικού φέρνει κοντά διαφορετικούς κουλτούρες, διαφορετικές στάσεις ζωής, διαφορετικές συνήθειες, δημιουργώντας νέες συνθήκες και συμφωνίες σε μια προσπάθεια κατάργησης βασανιστικών εθίμων, προνομίων και κάθετων διακρίσεων.

Απέναντι στο διαχωρισμό φύσης και κοινωνίας ή κοινωνίας και ανθρώπου, η εκπαίδευση αυτή ξαναφέρει την κοινωνία μέσα στη φύση και τον άνθρωπο μέσα στην κοινωνία του. Απέναντι στο διαχωρισμό πνεύματος και ύλης ή ψυχής και σώματος, το κοινωνικό εργαστήριο δασκάλων και μαθητών επαναφέρει τον άνθρωπο στην ολότητά του.

Η ελευθεριακή εκπαίδευση αντλεί από την παράδοση των αγώνων για την πραγμάτωση της ελευθερίας και σε κάθε νέα κοινωνική συνθήκη προωθεί την αλλαγή προς νέες δυνατότητες. Αποτελεί την εναλλακτική λύση απέναντι στο σχολείο-ίδρυμα που εμποδίζει τις δεξιότητες και κλίσεις των ανθρώπων να αναπτυχθούν προς όφελός τους και προς όφελος της κοινωνίας. Η μετατροπή όλης αυτής της πανανθρώπινης ιδρυματικής δραστηριότητας που σήμερα εγκλωβίζει χιλιάδες ανθρώπους σε δραστηριότητες προσανατολισμένες στο ατομικό συμφέρον, σε δημοκρατικές κοινότητες ανακάλυψης και ελευθερίας είναι κάτι παραπάνω από αναγκαία.

Είμαστε δάσκαλοι για όσα ξέρουμε και μαθητές για όσα μαθαίνουμε. Αυτό δίνει και τη δυνατότητα να μπορούμε να καταργούμε δυναμικά τους ρόλους εξουσίας που δηλητηριάζουν την ανθρώπινη ζωή δημιουργώντας υπηκόους και υποταγμένους ανθρώπους. Η χαρά της ανακάλυψης της γνώσης για κάθε ηλικίας ανθρώπους είναι ένα αγαθό προσβάσιμο αναιρώντας ρόλους εξουσίας που αποδίδονται σε όσους κατέχουν τη γνώση ικανοποίησης αναγκών ή γνώση των λειτουργιών κάθε ιεραρχικού συστήματος.

Κάθε νέα ανακάλυψη που διασταυρώνεται με τη σωρευμένη εμπειρία και βασίζεται σ' αυτήν, αποτελεί γνώση που εν δυνάμει ανήκει σ' όλη την κοινωνία. Κάθε μέσο μετάδοσης της από τον έναν στον άλλο, από τη μια κοινότητα στην άλλη, απ' το ένα έθνος στο άλλο, είναι θεμιτό, στο βαθμό που η κατοχή της ή η μετάδοσή της δεν μπορεί να δημιουργήσει μια νέα κλίκα προνομίων αλλά να αναπτύξει με ένα ξεχωριστό τρόπο την κάθε διαφορετική συλλογική (εθνική, κοινοτική, κλπ.) ή προσωπική συγκρότηση. Κάθε ομάδα, ιερατείο, επιστημονικό επιτελείο, που δεν θέτει τη γνώση στην κοινωνία αποτελεί ένα αντικοινωνικό εργαλείο αναπαραγωγής προνομίων και ρόλων εξουσίας.

Η ελευθεριακή εκπαίδευση προσανατολίζεται στην κατάκτηση της γνώσης που δημιουργεί, αναπτύσσει και εξελίσσει την ανθρώπινη οργάνωση, που απαλλάσσει ολοένα και περισσότερο τα μέλη της από το σωματικό μόχθο, που ανακαλύπτει εκ νέου ή ανανεώνει τη σχέση ισορροπίας κοινωνίας και φύσης, που εξελίσσει τις ανθρώπινες σχέσεις σε πεδία ισότητας.

Απέναντι στον κατακερματισμό της γνώσης που βιώνουμε σαν την αποδόμησή της σε «πληροφορίες» που δεν μπορούν να συσχετιστούν, η ζωντανή ελευθερία της κοινότητας συνθέτει τις πολλαπλές εμπειρίες ξαναδίνοντας ζωή στο δέντρο της γνώσης. Η σύγχρονη εκδοχή του διαρκούς κομματιάσματος σε τομείς με βάση τις διαρκώς νέες αναγκαιότητες του καπιταλιστικού συστήματος, προάγει την απόλυτη εξειδίκευση. Η γνώση μπορεί να γίνει υποχείριο του συστήματος εκμετάλλευσης και κυριαρχίας εφόσον κάθε τομέας μπορεί να αναπαράγει ρόλους εξουσίας και να εγκαθιστά τεχνητές κοινωνικές ανάγκες, απόλυτα διαχειρίσιμες. Η πρόσκτηση της γνώσης πρέπει να είναι απεικόνιση της κοινωνικής ζωής που διέπεται από τις πρακτικές της αλληλεγγύης, της αλληλοβοήθειας, της καλοσύνης και της αγάπης. Επίσης κάθε γνωστικό

αντικείμενο είναι απόλυτα εξαρτημένο από τα άλλα και όλα μαζί συνεισφέρουν για την ικανοποίηση των ριζικών αναγκών του ανθρώπινου είδους με σεβασμό στη φύση.

Ενάντια σε κάθε πολιτικό, θρησκευτικό, κοινωνικό δόγμα και παράδοση, η εκπαίδευση των ίσων, αναδεικνύει τις πραγματικές δυνατότητες του ανθρώπου και της κοινωνίας να αυτορρυθμίζεται. Η γνώση του σώματος, η γνώση της φύσης, η γνώση των συλλογικών δυνατοτήτων είναι ανεξάντλητη και ανοιχτή. Κάθε νέα κατάκτηση γνώσης μέσω της ελεύθερης αμφισβήτησης του υπάρχοντος δίνει τη δυνατότητα στα μέλη, να πειραματίζονται και να τεκμηριώνουν.

Κάθε άνθρωπος μπορεί να συνδιαμορφώνει σε αποκεντρωμένες κοινότητες και να σχεδιάζει τρόπους μετάδοσης, ανακάλυψης, εμπέδωσης και αμφισβήτησης των δεδομένων. Οι βιβλιοθήκες, τα μουσεία, τα εργαστήρια, ο δρόμος, η γειτονιά, ο αγρός, η φύση, η αγορά, το εργοστάσιο, η κατοικία, η συνέλευση, η περιήγηση, οι τέχνες αλλά και κάθε άλλο κοινωνικό ή φυσικό πεδίο αποτελεί μορφωτική πηγή που μπορεί να αντικαθιστά παράλληλα με την προσπάθεια για την ανατροπή της κατεστημένης κοινωνικής οργάνωσης την σχολειοποιημένη γνώση και τη, θέσει, αυταρχική δομή της κοινωνίας και των σχολείων της. Είναι η αναγκαία προϋπόθεση της κοινωνικής αυτομόρφωσης.

Η ελευθεριακή εκπαίδευση είναι βασικός στόχος ενός κινήματος που παλεύει για μια κοινωνία ισότητας, αλληλεγγύης και κοινωνικής δικαιοσύνης.

Δεν είναι μια υπόθεση του επέκεινα ή γενικώς του «μετά». Δεν είναι κάτι που θα έρθει μετά από τη «μεγάλη νύχτα», είναι αυτό που κερδίζεται -με αυτά ή με άλλα λόγια- ως χώρος και χρόνος ελευθερίας και δημιουργίας, σε ένα κόσμο που το ιερό και οι ολίγοι άρχουν.

Γεννιέται και ξαναγεννιέται από το κέλυφος του παλιού κόσμου. Ζει στις διεκδικήσεις του κοινωνικού κινήματος για τη διεύρυνση των ελευθεριών και της ισότητας, εκεί όπου τα παιδιά γίνονται συμμετοχοί υπεύθυνοι σε δημοκρατικές κοινότητες ζωής, εκεί όπου δοκιμάζονται ατομικά και συλλογικά νέες συμπεριφορές ελευθερίας, όπου μικροί και μεγάλοι, διεκδικούν ένα κόσμο ισότητας και αλληλοσεβασμού, «μικρό» ή «μεγάλο». Γεννιέται και ζει σε σημερινές προσπάθειες μέσα στα όποια εκπαιδευτικά ιδρύματα που όχι μόνο αμφισβητούν αλλά πειραματίζονται, παράγουν σκέψη, κερδίζουν χώρους **παιδείας**. Είναι παντού όπου άνθρωποι δημιουργούν κοινωνίες μέσα στην κοινωνία όπου η κοινότητα είναι το υπέρτερο αγαθό και η ισότητα είναι η αλήθεια και ζητούμενο.

Το παιδί

Το παιδί είναι μια ξεχωριστή περίπτωση ανθρώπινου πλάσματος. Είναι ενάντια σε κάθε κανόνα και σε κάθε συνθήκη, ιεραρχική ή επαναστατική, και δείχνει πάντα το δρόμο για τις απέραντες δυνάμεις μας να νιώσουμε τον κόσμο μέσα στον κόσμο. Είναι ένα άγνωστο σύμπαν με ξεχωριστές ανάγκες που πρέπει να ικανοποιούνται. Όλα τα ερωτηματικά που μπορεί να γεννιούνται δεν μπορούν να απαντηθούν ούτε με θεολογικά αξιώματα ούτε με επιστημονικές βεβαιότητες. Και οι δυο αυτοί παράγοντες έχουν επιφέρει ένα τεράστιο αδιέξοδο στα παιδιά και κατά συνέπεια σ' όλη την ταξική ιεραρχημένη κοινωνία που αναπαράγει διαρκώς τον εαυτό της έχοντας ως στήριγμα είτε τον επιστημονισμό είτε την οιαδήποτε θεολογική ρητορεία.

Ο κόσμος των ενηλίκων οφείλει να στηρίζει τις κοινότητες των παιδιών χωρίς να επεμβαίνει στον ιδιαίτερο ψυχισμό τους, έχοντας το ρόλο του εμπυχωτή επικουρικά γι' αυτό που θέλουν να εκφράσουν είτε μέσω του σώματος, είτε μέσω της ψυχής. Οι όποιες κατακτήσεις για την τεκμηρίωση της ύπαρξης της παιδικής ηλικίας, που συνοδεύονταν και από κοινωνικές αλλαγές

στην παραγωγή και στα ήθη, δεν μπορούν να μπαίνουν μέσα σ' ένα κλειστό σύστημα κοινωνικών σχέσεων, αναπαραγωγής της ιεραρχίας και προσκόλλησης στο πρότυπο του ανταγωνιστικού κόσμου. Πρέπει να απεμπλακούν από αυτόν τον κυκλώνα προλήψεων, προκαταλήψεων και βεβαιότητων και να εξελίσσονται σε προσπάθειες έρευνας, αμφισβήτησης και επαναδιαπραγμάτευσης. Σ' αυτό θα βοηθήσουν όλες αυτές οι δομές που απελευθερώνουν την εργασία, που προσεγγίζουν την υγεία, που αποκεντρώνουν την κοινωνία, που εξισώνουν το δικαίωμα της συμμετοχής όλων στις αποφάσεις. Η κοινότητα θα μπορεί να στηρίζει την κοινότητα των παιδιών δίπλα στους συνεργαζόμενους φυσικούς γονείς.

Η οικογένεια, σε μια δυναμική εξέλιξης της κοινωνίας προς τη χειραφέτηση, δεν μπορεί να διαιωνίζεται έχοντας τους ίδιους ρόλους. Η ανεκτίμητη προσφορά της στην υπόθεση της αλληλεγγύης, της συναισθηματικής κάλυψης, της επιβεβαίωσης της ύπαρξης πρέπει να συνεχιστεί όχι με τη μετάλλαξη της σε ένα φουτουριστικό και εφιαλτικό αναπαραγωγικό ρόλο αλλά στην εν δυνάμει διάχυσή της μέσα στην κοινότητα. Τα παιδιά, όπως και οι φυσικοί γονείς έχουν τη δυνατότητα να προσεταιρίζονται νέες σχέσεις μακριά και πέρα από σχέσεις ιδιοκτησίας του ενός από τον άλλον. Είναι τα ξεχωριστά μέλη που η κοινότητα μαζί με τους φυσικούς τους γονείς υπερασπίζεται τις ανάγκες τους και το δικό τους ξεχωριστό κόσμο. Δεν ανήκουν σε κανέναν.

Γιώργος Κυριακού